

В.М. Князевич, к.м.н., міністр охорони здоров'я; **Т.П. Гарник**, д.м.н., професор, завідувач кафедри фітотерапії, гомеопатії та біоенергоінформаційної медицини Київського медичного університету Української асоціації народної медицини; **М.П. Жданова**, к.м.н., директор Департаменту розвитку медичної допомоги, Міністерство охорони здоров'я України; **В.В. Поканевич**, к.м.н., доцент кафедри загальної гігієни і соціальної медицини Київського медичного університету Української асоціації народної медицини; **В.М. Фролов**, д.м.н., професор, завідувач кафедри інфекційних хвороб та епідеміології Луганського державного медичного університету; **М.О. Пересадін**, д.м.н., професор кафедри соціальної роботи Луганського інституту праці і соціальних технологій

Лікування хворих на грипозну інфекцію з використанням засобів народної та нетрадиційної медицини

Огляд літератури та матеріали власних досліджень

1 червня 2009 р. ВООЗ повідомила про досягнення шостого, вищого рівня епідемії так званого «свинячого» грипу А/Н1N1, тобто про присвоєння їй статусу пандемії. Спалах інфекції, викликаної вірусом «свинячого» грипу А/Н1N1, вперше був зареєстрований в березні-квітні 2009 р. в Мексиці, досить швидко розповсюдився в США, потім було зареєстровано випадки захворювання і в інших країнах світу. На момент написання цієї статті офіційно зареєстровано більше 32 тис. хворих на «свинячий» грип А/Н1N1 (Каліфорнія) у 138 країнах світу, з яких 396 померли.

Встановлено, що в цілому новий грип А/Н1N1 проявляється типовими симптомами звичайного грипу – підвищенням температури, кашлем, боєм у горлі, міалгіями, а також катаральними явищами; часом спостерігаються також типові гастроентерологічні прояви – біль у животі, нудота, блювання, діарея (абдомінальна, або кишечна, форма грипу). У дітей та дорослих із фоновими хронічними захворюваннями легень, які супроводжуються вторинними імунodefіцитними станами, «свинячий» грип може дуже швидко ускладнюватися пневмонією (вірусною або вірусно-бактеріальною), що підтверджується рентгенологічно. У такому разі в пацієнтів із важким перебігом хвороби, викликаної вірусом А/Н1N1, швидко розвивається дихальна недостатність, яка протягом 1-2 тижнів від виникнення може призвести до летального наслідку навіть у разі проведення штучної вентиляції легень.

Оскільки протиепідемічні заходи, що були проведені з метою попередження розповсюдження грипу А/Н1N1, виявилися малоефективними, сьогодні значну увагу, на думку експертів ВООЗ, необхідно приділяти розробці раціональних методів лікування цієї інфекції. Враховуючи те, що за клінічними даними більшість випадків нового «свинячого» грипу А/Н1N1 нині має легкий або середньотяжкий перебіг, можна вважати, що в комплексній терапії цієї інфекції будуть ефективними засоби народної та нетрадиційної медицини, які застосовуються під час лікування звичайного грипу.

За даними ВООЗ, вірус грипу А/Н1N1 резистентний до дії низки протигрипозних препаратів, сертифікованих в Україні, у тому числі Ремантадину. У «Протоколі діагностики та лікування нового грипу А/Н1N1 (Каліфорнія) у дорослих», затвердженому Наказом МОЗ України від 20.05.2009 р. № 189-Адм., підкреслюється доцільність широкого використання фітозасобів у лікуванні нового грипу, зокрема чаю з малиною, ожиною, смородиною, відварів шипшини та липового цвіту, настоїв або відварів трав (ісландського моху, ромашки, шавлії, евкالیпту, чабрецю), вітчизняних препаратів рослинного походження на основі флавоноїдів диких злаків: Протефлазиду, Флавозиду, Імунофлазиду, а також відхаркувальних засобів рослинного походження. Виходячи з цієї загальної концепції широкого застосування препаратів рослинного походження в лікуванні грипу, виникає необхідність розробки раціональних, патогенетично обґрунтованих засобів терапії нового виду грипу з використанням засобів народної та нетрадиційної медицини, зокрема фітотерапії та апітерапії. Відомо, що ці засоби можуть сприяти зниженню проявів інфекційної та ендогенної «метаболическої» інтоксикації, покращенню імунної реактивності

організму, в тому числі стану природної антиінфекційної резистентності (ПАР) та прискоренню одужання хворих. Встановлено, що низка фітотерапевтичних препаратів, наприклад фітозасоби з кореню солодцю, мають виражену протівірусну активність. Інші лікарські рослини (ехінацея пурпурова, оман високий) здійснюють імуностимулюючий вплив. Крім того, відома група лікарських рослин, які обумовлюють покращення місцевого (мукозального) імунітету слизових оболонок (СО) дихальних шляхів, сприяють посиленню виведення слизу з бронхів та запобігають розвитку типових ускладнень грипу – бронхітів та пневмоній.

Лікування грипозної інфекції: засоби швидкої допомоги

Вважаємо за доцільне призначати хворим на грипозну інфекцію ліжковий режим, вживання достатньої кількості рідини у вигляді зеленого чаю з медом та лимоном. Схема лікування в 1-й день захворювання на грип (бажано розпочати терапію саме в перші години з початку лихоманки) є такою: рекомендується вживати всередину настій із суміші лікарських рослин: квіток бузини чорної (*Sambucus nigra*), цвіту липи серцевидної (*Tilia cordata*), листя евкالیпту кулястого (*Eucalyptus globulus*), трави споришу звичайного (*Polygonum aviculare*), сухоцвіту багнового (*Gnaphalium uliginosum*), сушених ягід малини (*Rubus idaeus*) – у теплому вигляді не менше 3-4 склянок (загалом 0,7-1 л) протягом першої години лікування. До настою обов'язково додають мед (бажано липовий або травневий) у розрахунку 1-2 столові ложки на 0,5 л трав'яного настою та стільки ж малинового варення. Рекомендованому настою лікарських рослин з медом притаманні виражені потогінні та сечогінні ефекти. Оскільки піт та сеча є фільтратами крові, з цими біологічними рідинами виводиться значна кількість як токсинів, так і безпосередньо вірусів грипу, які в той час знаходяться в кровотоці. У разі вживання значної кількості теплої рідини, що містить фітозасоби потогінної та сечогінної дії, концентрація вірусів грипу в крові суттєво знижується, і тому в більшості випадків організм може самостійно впоратися з грипозною інфекцією. Ми вважаємо за доцільне в цей період лікування грипу додатково призначити включений до «Протоколу діагностики та лікування нового грипу А/Н1N1 (Каліфорнія) у дорослих» вітчизняний препарат із протизапальним, жарознижувальним та протівірусним ефектами амізон по 0,25-0,5 г (1-2 таблетки) 2-3 р/день протягом 5 днів після їди. Введення фітозасобів потенціє дію амізону та інших відомих протівірусних препаратів і одночасно перешкоджає виникненню небажаних побічних ефектів використання хіміопрепаратів.

Методика проведення гірчичних обгортань

Також ми рекомендуємо гірчичне обгортання, яке застосовують на грудну клітку (виключаючи ділянку серця), з одночасним вживанням значної кількості рідини у вигляді вищевказаного потогінного збору з медом та призначенням теплих гірчичних ножних ванн. Для проведення гірчичного обгортання беруть свіжу суху гірчицю, змішують з теплою водою за температури не вище 40-42°C, розмішують до консистенції густої сметани та намащують на 4-шарову марлю, яку розміщують на грудну клітку та спину (за виключенням ділянки серця), зверху обгортають вошеним папером або поліетиленовою плівкою та закутують хворого у теплу вовняну хустку. Тривалість гірчичного обгортання становить від 5-7 хв (у підлітків та жінок з тонкою чутливою шкірою) до 15-20 хв (у чоловіків). Після цього хворий приймає напівсидяче положення, ноги опускає у теплу гірчичну ванну на 15-20 хв. Після завершення обгортання гірчицю змивають теплою водою, шкіру протирають махровим рушником та змашують скипидаром, змішаним з гусячим жиром або нутряним свинячим смальцем у співвідношенні 1:5-1:6.

Кашель після перенесеного грипу: допоможуть фітопрепарати

Нерідко після перенесеного грипу хворого тривалий час турбує кашель. У цих випадках добре зарекомендувало себе вживання настою трави чабрецю (*Thymus serpyllum*) та сухоцвіту багнового (*Gnaphalium uliginosum*) з додаванням на склянку (200-250 мл) теплою настою суміші цих лікарських рослин 1-2 столових ложок натурального бджолиного меду та 1 чайної ложки медичного гліцерину. Отриману суміш хворі приймають у теплому вигляді по 1-2 столові ложки 4-5 р/день. Також ефективним у таких випадках є сироп, який готують із соку 1 лимона, який змішують із 2 столовими ложками медичного гліцерину, після чого склянку (200 мл) доверху заповнюють рідким медом (бажано травневим) та ретельно змішують. Цей медово-лимонний сироп хворі приймають за наявності кашлю та інших залишкових явищ грипозної інфекції по 1 чайній ложці 3-6 р/день. У разі зменшення інтенсивності кашлю кількість приймань сиропу поступово зменшують. Вживання медово-лимонного сиропу обов'язково доповнюють прийманням усередину теплою зеленого чаю 3-6 р/день з додаванням 1-2 чайних ложок екстракту чабрецю на 1 склянку, який можна застосовувати у вигляді офіційного препарату чабрецю Пертусину.

Імупрет – перешкода грипозній інфекції

За останні роки нами набуто значний клінічний досвід використання в лікуванні грипу, в тому числі і в періоді ранньої

реконвалесценції, комбінованого фітозасобу Імупрет, який раніше мав торгову назву Тонзилгон Н. До складу Імупрету входять висушені рослини у вигляді порошку (таблетки) або їхні водно-спиртові екстракти (краплі), а саме: корені алтеї лікарської (*Althaea officinalis*), квіти ромашки аптечної (*Chamomilla recutita*), трава хвоща польового (*Equisetum arvense*), листя грецького горіха (*Juglans regia*), трава деревію звичайного (*Achillea millefolium*), кора дуба звичайного (*Quercus robur*), трава кульбаби лікарської (*Tagaxacum officinale*). Рослинні компоненти, які входять до складу Імупрету, мають протизапальну дію, тому в разі застосування цього препарату зменшується набряк слизової оболонки (СО) дихальних шляхів та навколоносових пазух, внаслідок чого покращується носове дихання, зменшується інтенсивність больових відчуттів у ротоглотці та носоглотці. Імупрету притаманні імуностимулююча та протівірусна дія, що робить доцільним застосування цього препарату в лікуванні запальних захворювань верхніх дихальних шляхів як вірусного, так і бактеріального генезу.

Препарат Імупрет зареєстрований в Україні (реєстраційне посвідчення № UA6909/01/01 стосовно крапель оральних та UA6909/02/01 – стосовно таблеток, вкритих оболонкою) та дозволений для клінічного застосування (Наказ МОЗ України № 483 від 17.08.2007 р.). Імупрет віднесений до фармакотерапевтичної групи комбінованих препаратів, що застосовуються за наявності кашлю і застуди (код АТС R05X). Показаннями для призначення Імупрету є захворювання верхніх дихальних шляхів (тонзиліт, фарингіт, ларингіт), запобігання розвитку ускладнень та рецидивів за респіраторних вірусних інфекцій.

Дорослим у разі гострих захворювань дихальної системи Імупрет призначають по 25-30 крапель 5-6 р/день або по 2 таблетки 5-6 р/день протягом 2-3 днів та після усунення гострих проявів хвороби протягом 1 тижня по 25 крапель 3 р/день або по 2 таблетки 3 р/день. Дітям від 6 до 12 років Імупрет призначають у гострому періоді хвороби по 15 крапель 5-6 р/день або по 1 таблетці 5-6 р/день та після ліквідації гострих проявів захворювання по 15 крапель 3 р/день або по 1 таблетці 3 р/день протягом тижня. Дітям дошкільного віку (від 2 до 6 років) Імупрет призначають у разі гострих захворювань дихальної системи по 10 крапель 5-6 р/день та після ліквідації гострих проявів хвороби по 10 крапель 3 р/день.

Після усунення гострих симптомів захворювання приймання Імупрету рекомендується продовжувати ще не менше тижня з метою запобігання загостренню хронічної патології або виникненню другої хвилі респіраторної інфекції. Оскільки Імупрет добре переноситься та не має у своєму складі ксенобіотиків, він може бути рекомендований для більш тривалого застосування з метою лікування хронічних запальних процесів у ротоглотці (хронічних тонзилітів (ХТ) і фарингітів). Якщо Імупрет використовується в якості базової терапії ХТ, тривалість

Продовження на стор. 16.

В.М. Князевич, к.м.н., міністр охорони здоров'я; **Т.П. Гарник**, д.м.н., професор, завідувач кафедри фітотерапії, гомеопатії та біоенергоінформаційної медицини Київського медичного університету Української асоціації народної медицини; **М.П. Жданова**, к.м.н., директор Департаменту розвитку медичної допомоги, Міністерство охорони здоров'я України; **В.В. Поканевич**, к.м.н., доцент кафедри загальної гігієни і соціальної медицини Київського медичного університету Української асоціації народної медицини; **В.М. Фролов**, д.м.н., професор, завідувач кафедри інфекційних хвороб та епідеміології Луганського державного медичного університету; **М.О. Пересадин**, д.м.н., професор кафедри соціальної роботи Луганського інституту праці і соціальних технологій

Лікування хворих на грипозну інфекцію з використанням засобів народної та нетрадиційної медицини

Огляд літератури та матеріали власних досліджень

Продовження. Початок на стор. 15.

його введення повинна становити не менш ніж 6 тижнів лікування.

У разі лікування бактеріальних ускладнень грипу Імупрет можна комбінувати з введенням антибактеріальних лікарських засобів, оскільки препарат потенціює їх ефект, а також запобігає імуносупресивній дії антибіотиків.

Наш особистий досвід використання Імупрету в лікуванні грипу свідчить, що призначення цього комбінованого фітозасобу в гострому періоді захворювання дозволяє знизити частоту виникнення бактеріальних ускладнень з боку ЛОР-органів та бронхолегеневої системи.

Використання Імупрету в рекомендованих дозах упродовж усього гострого періоду грипу сприяє зниженню частоти розвитку ускладнень з боку дихальної системи (бронхіти, пневмонії) у дітей 3-6 років в 2,5-3 рази, дітей 7-12 років – у 1,8-2 рази, підлітків – у 1,6-1,8 рази, дорослих – у 1,5-1,8 рази. Частота розвитку запальних ускладнень з боку ЛОР-органів (отити, синусити) зменшується в разі застосування Імупрету в дітей у 2,6-3,2 рази, підлітків – у 2-2,5 рази, дорослих – у 1,8-2,2 рази. Показово, що в разі застосування Імупрету в підтримуючих дозах протягом гострого періоду грипу (5-7 днів) та 1-2 тижнів у періоді ранньої реконвалесценції суттєво зменшуються частота розвитку післяінфекційного астеничного синдрому (синдрому післягрипозної астенії) і ризик виникнення в подальшому синдрому хронічної втоми, покращуються працездатність та якість життя пацієнтів, які перенесли захворювання на грип у важкій формі.

Вивчення механізмів фармакологічної дії комбінованого фітозасобу Імупрет дозволило встановити, що під впливом цього препарату активуються фагоцитарні механізми імунної реактивності з боку нейтрофілів і макрофагально/моноцитарної ланки імунної відповіді; посилюється продукція факторів ПАР, зокрема лізоциму, клітинами макрофагально-фагоцитарної системи; оптимізується синтез прозапальних (IL-1 β , ФНП α) та протизапальних (IL-10) цитокінів; активується система природних кіллерів (НК-клітин). Ці механізми позитивного впливу Імупрету на клітинну ланку імунітету дозволяють істотно зменшити прояви імунodefіцитного стану, який є характерним для грипозної інфекції, та прискорити відновлення імунологічного гомеостазу організму осіб, які перехворіли на грип.

У разі інтенсивної терапії Імупретом (по 25-30 крапель 5-6 р/день або по 2 таблетки 5-6 р/день дорослим, або по 1 таблетці 5-6 р/день підліткам) спостерігається виникнення імунологічного феномену тахіфілаксії, тобто швидкого, протягом 20-24 годин, підвищення резистентності до збудників інфекційних хвороб, у тому числі вірусів грипу. Це підтверджує раціональність застосування Імупрету не лише під час лікування грипу, а й у період загрози його епідемії з метою профілактики в умовах організованих колективів (школи, дитячі садки) у разі появи перших випадків захворювання на гострі респіраторні вірусні інфекції (ГРВІ); у сім'ї, якщо один із її членів уже захворів на грип. У таких випадках усі інші члени родини повинні якомога раніше розпочати приймання

Імупрету за інтенсивною схемою, що буде сприяти підвищенню їх резистентності до вірусів грипу.

Слід підкреслити, що як склад, так і фармакологічний напрямок дії комбінованого фітозасобу Імупрет повністю відповідає концепції фітотерапії в українській народній медицині; широке застосування цього фітозасобу, на наш погляд, корисне щодо відновлення імунітету та покращення якості життя українців.

Роль апітерапії та фітозасобів у нормалізації стану імунної реактивності організму

Слід підкреслити, що наші багаторічні клінічні спостереження дозволили встановити, що засоби апі- та фітотерапії виявляють адаптогенний та імуностимулюючий ефекти у хворих на грип і ГРВІ. Це особливо важливо для осіб, які мешкають в екологічно несприятливих регіонах зі значним рівнем забруднення навколишнього природного середовища ксенобіотиками або радіонуклідами, зокрема в Донбасі або північних районах Київської області. Захворюваність дітей шкільного віку на грип та ГРВІ у таких регіонах у 3-4 рази вища, ніж у зонах відносного екологічного благополуччя. Встановлено, що це пов'язано зі зниженням місцевого (мукозального) імунітету СО дихальних шляхів, зокрема зменшенням у декілька разів рівня секреторного імунoglobуліну А та лізоциму. Регулярне вживання меду, прополісу й інших засобів апі- та фітотерапії нормалізує рівень секреторних факторів місцевого імунітету СО дихальних шляхів і зменшує ймовірність захворювання на грип та інші ГРВІ.

Для нормалізації стану імунної реактивності організму та попередження розвитку запальних ускладнень (бронхіти, пневмонії) у хворих на грип доцільно проводити імункорекцію з використанням фітозасобів, зокрема препаратів ехінацеї пурпурової (*Echinacea purpurea* L.), родіоли рожевої (*Rhodiola rosea* L.), інших фітоадаптогенів. У разі епідемії грипу найбільш доцільним є використання препаратів ехінацеї пурпурової (ЕП) – настоянки, рідкого екстракту або сиропу, які нині виробляються фармацевтичними підприємствами України та доступні за ціною. Лікувальні властивості препаратів з ЕП обумовлені значним вмістом у цій рослині різноманітних біологічно активних речовин (БАР), до яких відносять гідроксикоричні кислоти, фенольні сполуки (біофлавоноїди, рутин, кверцетин), цукри та полісахариди (арабіноза, галактоза, інулін).

Встановлено, що фармакологічна дія препаратів ЕП передусім є саме імуностимулюючою. Відомо, що в разі грипу зниження імунітету та ПАР є обов'язковою складовою частиною патогенезу, що значною мірою обумовлює механізми формування запальних ускладнень та загострення у хворих осередків хронічної бактеріальної інфекції, наприклад синуситів та пієлонефриту. Тому імуностимулююча та адаптогенна дія препаратів ЕП та інших фітозасобів з аналогічним фармакологічним механізмом є дуже важливою, оскільки сприяє попередженню розвитку бактеріальних ускладнень грипу. Крім того, встановлені протизапальний і детоксикаційний ефекти ЕП та пов'язане з цим підвищення прискорення ліквідації синдрому інфекційного токсикозу та «метаболічної» інтоксикації.

Встановлено, що використання препаратів ЕП, які мають імуностимулюючі та адаптогенні властивості, має істотну перевагу перед синтетичними засобами, оскільки препарати мають хороший профіль безпеки та не викликають алергічних реакцій.

Імуностимулюючий ефект препаратів ЕП обумовлений комплексною дією на різні ланки імунної системи та обміну речовин, яка сприяє підвищенню фагоцитарної активності нейтрофілів і макрофагів, стимулює хемотаксис гранулоцитів, активує макрофагально/моноцитарну систему, в тому числі синтез макрофагами цитокінів, насамперед ІЛ-1 та ФНП α . На сьогодні встановлено, що вплив ЕП на активність лімфоцитів та інших імункомпетентних клітин опосередкований через синтез цитокінів і хемокінів, що сприяє підвищенню функціональних можливостей клітинної ланки імунної системи.

Для лікування грипу важливим є також противірусний ефект препаратів ЕП, який проявляється пригніченням цитопатичної і репродуктивної дії вірусів грипу, простого герпесу, поліомієліту насамперед за рахунок індукції синтезу α -ІФН, а також підвищення цитотоксичної активності НК-клітин та зниження активності гіалуронідази.

Важливими є також протимікробні властивості ЕП відносно патогенних та умовно-патогенних мікроорганізмів, зокрема золотистого стафілококу (*S. aureus*), оскільки саме цей збудник у більшості випадків викликає розвиток запальних ускладнень у разі грипу. Встановлено, що протизапальний ефект препаратів з ЕП обумовлений наявністю БАР з антигіалуронідазною активністю, які пригнічують деградацію колагену і є активними скавенджерами вільних радикалів кисню, що має важливу роль у запальному пошкодженні тканин. Крім того, за останні роки виявлені антиоксидантні властивості препаратів ЕП. Вважають, що реалізація цих ефектів пов'язана із вмістом у ЕП каротиноїдів, похідних кавової кислоти, макро- і мікроелементів, есенціальних жирних кислот, які позитивно впливають на стан антиоксидантної системи і зменшують при цьому активність процесів ліпопероксидації.

Ми рекомендуємо призначати хворим на грип настоянку або рідкий екстракт ЕП усередину по 10-15 крапель 2-3 р/день за 15-20 хв до їди протягом 7-10 днів та в періоді реконвалесценції по 10 крапель 3 р/день протягом тижня. Можна застосовувати таблетовані препарати ЕП вітчизняного виробництва, наприклад Імуноплюс, по 1 таблетці 1-2 р/день протягом 10-14 днів. У разі застосування препаратів ЕП вірогідно покращуються показники системного (загального) та місцевого (мукозального) імунітету СО дихальних шляхів, а також ПАР, зростає концентрація α -ІФН у крові.

Нами також розроблена інтенсивна схема введення препаратів ЕП для осіб, які безпосередньо контактують із хворим на грип, – членів родини, медичного персоналу інфекційних відділень, сімейних лікарів тощо. У разі безпосередньої загрози інфікування вірусом грипу, пов'язаної з контактом із хворим, з метою швидкого підвищення резистентності до збудників грипу доцільно призначати введення настоянки або

рідкого екстракту ЕП по 10-15 крапель 5-6 р/день протягом 2-3 днів і потім переходити на звичайну схему приймання настоянки або рідкого екстракту ехінацеї (по 10-15 крапель 2-3 р/день).

У період інтенсивного курсу введення препаратів ЕП їх ефект можна підсилити додатковим вживанням вітчизняного імуноактивного препарату природного походження Нуклеїнат. Цей препарат є сумою фрагментів дріжджової рибонуклеїнової кислоти та володіє чітко вираженою імуностимулюючою, адаптогенною та інтерферогенною активністю. У разі лікування грипу ми пропонуємо застосовувати нуклеїнат натрію усередину по 0,5 г (2 капсули) 3 р/день протягом 5-7 днів для досягнення максимальної імуностимулюючої дії і далі в підтримуючих дозах – по 0,25 г 3 р/день протягом 3-4 тижнів. Нами було встановлено, що саме комбінація препаратів ЕП та Нуклеїнату забезпечує оптимальний імунomodулюючий ефект і підвищення вмісту α -ІФН у крові, що сприяє посиленню противірусного захисту організму – ліквідації імунodefіциту, швидкому підвищенню рівня факторів ПАР, активації фагоцитарної реакції макрофагів.

Таким чином, виходячи з отриманих даних, можна вважати патогенетично обґрунтованим та клінічно перспективним включення засобів народної та нетрадиційної медицини в комплексне лікування хворих на грип.

Висновки

Застосування методів і засобів народної та нетрадиційної медицини у вигляді гірчичних обгортань, ванн для ніг, вживання достатньої кількості теплих настоїв зі зборів лікарських рослин (квіток бузини чорної, липового цвіту, листя евкаліпту, трави споришу звичайного, сухоцвіту багнового, сушених ягід малини) сприяє в більшості випадків швидкому усуненню проявів грипу (спостерігається нормалізація температури до 35,5-36,0 °C, сну та апетиту, ліквідується тахікардія й інші клінічні прояви інфекційного токсикозу) та попереджає розвиток ускладнень з боку бронхолегеневої системи.

За наявності кашлю та інших залишкових явищ перенесеного захворювання доцільним є вживання настою трави чабрецю та сухоцвіту болотного з додаванням меду та гліцерину або сиропу з соку лимона, гліцерину та меду. Під впливом указаної терапії спостерігається ліквідація залишкових явищ перенесеного грипу.

Доцільним під час лікування грипу, в тому числі у періоді ранньої реконвалесценції, є застосування комбінованого фітозасобу Імупрет, що запобігає загостренню хронічної запальної патології ротоглотки, а також розвитку ускладнень з боку бронхолегеневої системи та ЛОР-органів. Імупрет стимулює фагоцитарні механізми імунної реактивності та забезпечує прискорення відновлення імунного гомеостазу осіб, які перехворіли на грип.

Для ліквідації проявів вторинного імунodefіциту та підвищення загальної імунної реактивності організму і показників місцевого (мукозального) імунітету слизових оболонок дихальних шляхів доцільно призначати хворим на грип імуноактивні фітозасоби, наприклад препарати ЕП, які мають імуностимулюючу дію, сприяють підвищенню рівня α -ІФН у крові та виявляють противірусну дію.

Перспективою подальших досліджень є вивчення ефективності застосування засобів народної та нетрадиційної медицини в періоді реконвалесценції хворих після перенесеної грипозної інфекції з метою ліквідації її залишкових явищ, зокрема післяінфекційної астенії, та підвищення якості життя осіб, які перехворіли на тяжку форму грипу.